

БАЛКАНИСТИЧНИ ХРОНИКИ/ BALKAN STUDIES CHRONICLES

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „БЪЛГАРО- ХЪРВАТСКИ ДИАЛОЗИ В ОГЛЕДАЛОТО НА ИСТОРИЯТА, ЛИТЕРАТУРАТА И ИЗКУСТВОТО“

Антоанета Балчева

Институт за балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE “BULGARIAN-CROATIAN DIALOGUES IN THE MIRROR OF HISTORY, LITERATURE, AND ART”

Antoaneta Balcheva

Institute of Balkan Studies & Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences

В унисон с изградената през годините традиция на българските и хърватските учени за сравнително, интердисциплинарно разглеждане на значими културни феномени от взаимната историческа и културна летопис на двата народа, на 25 и 26 юни 2024 г. в София се състоя международна интердисциплинарна научна конференция „Българо-хърватски диалози. Времена, събития, личности“, организирана от Института за балканистика с Център по тракология при Българската академия на науките (ИБЦТ–БАН). Научният форум бе реализиран в рамките на Националната научна програма „Развитие и утвърждаване на българистиката в чужбина“, а партньори на събитието бяха Отделението за исторически науки, Институтът за история на хърватската литература, театър и музика към Хърватската академия за науки и изкуства

и Посолството на Република Хърватия в Република България. Целта на форума беше да се обогати проучването на културно-историческо наследство на българи и хървати с нови идеи и подходи за разчитане на общото ни минало, като се акцентира върху културологичното, историческото и литературното съпоставително проучване на взаимните контакти с оглед на съществуващите местни традиции и външни влияния, местата и личностите на паметта.

Откриването се състоя на 25 юни в Тържествена зала „Проф. Марин Дринов“ на БАН. Приветствия към участниците и гоститенаконференцията поднесоха доц. д-р Елка Трайкова, научен секретар на направление „Културно-историческо наследство и национална идентичност“ на БАН, проф. д-р Румяна Прешленова, директор на ИБЦТ-БАН, Н.Пр. Ясна Огняновац, извънреден и пълномощен посланик на Република Хърватия в Република България, доц. д-р Ирина Огнянова, ръководител на проект „Общество, държава и църква при българи и хървати през вековете“ и доц. д-р Антоанета Балчева, ръководител на проект „Български и хърватски културни маршрути в Югоизточна Европа. Пресечни точки и взаимодействия“.

Пленарното заседание бе открито с доклада на **Дамир Карбич**, посветен на ролята на проф. Анте Гулин, ръководител на Отделението за исторически науки към Хърватската академия на науките и изкуствата, за създаването и поддържането на съвместен научен проект между Хърватската академия за науки и изкуства и Българската академия на науките. Подчертан беше приносът му на инициатор на поредица научни конференции, допринесли за задълбочаването и разширяването на познанието за българо-хърватските отношения. **Светлозар Елдъров** изтъкна като резултат от дългогодишното

сътрудничество между българските и хърватските учени и важен етап от творческата дейност на А. Гулин издадените съвместни сборници с научни изследвания, на които направи изпечателен тематичен обзор. Заслужено място сред тях заема и последната, 14-та поред колективна монография, излязла през 2024 г. „*Хървати и българи. Дипломация, политика, култура и наука*“. Детайлно представяне на изданието в чест на 25-годишнината от сключването на Двустранната спогодба за научно сътрудничество и обмен между Българската академия на науките и Хърватската академия на науките и изкуствата 1997–2022 г. и на 30-та годишнина от българо-хърватските междудържавни отношения бе направено от неговия редактор – **Тихана Луetic**.

Богатата тематична палитра на докладите в програмата сполучливо дооформи събирателния образ на един рецептивен модел на общуване, задълбочено преосмислен от международния екип от изследователи, заявили участието си в конференцията. В научния форум бяха включени общо 44 утвърдени учени, млади специалисти и докторанти – 22-ма от български и 22-ма от чуждестранни научни институти и университети. Широката проблематика спомогна за разчупването на стереотипните ни представи за близост и общност, извеждайки ги от езика на локалното и насочвайки ги към нови за науката аспекти, знакови личности и събития от взаимния културно-исторически диалог. Четири отделни панела бяха посветени на генезиса, социо-културните закономерности и типологията на традиционните прояви на близост между двата народа и свързаните с тях психологически и социални нагласи.

Особен интерес по време на първото заседание предизвикаха докладите, концептуализиращи вниманието на хърватите към българските земи и истори-

ческите събития в началото на ХХ в. в контекста на културноисторическите и социалнополитически процеси на епохата, в които централно място заемат идеите за славянско единение и свързаният с тях национален идеал за постигане на независимост на славянските народи. Текстовете на **Дамир Агичич** (Факултет по философия на Загребския университет) „Хърватската политическа и културна общественост за българската независимост през 1908 г.“, на **Хървойка Миханович-Салопек** (Институт за история на хърватската литература, театър и музика, ХАНИ) „Никола Андрич за България и българските интелектуалци в своето пътеписно творчество“ и на **Мира Маркова** (Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“) „Исторически концепти за българската локалност. Погледът на Иван Хоич и Степан Радич“ бяха фокусирани върху зачестилите през началото на ХХ в. манифестации на солидарност между двата народа, преподаващи понятията за свое и чуждо, център и периферия, национално и наднационално в кръстопътния ни регион. Анализираните материали и изнесените в тях факти са ценен документ за динамиката

на модернизационните процеси при българите и хърватите в началото на ХХ в., плод на взаимодействието между духовните традиции на полуострова, европейските, извъневропейски маршрути и намирането на собствен език за националните култури.

Интересен тематичен блок оформиха и научните изследвания, разглеждащи отражението на историческите събития и личности в българския и хърватския периодичен печат от края на ХІХ и началото на ХХ в. **Магдалена Найбар-Агичич** (Северен университет, Копривница), **Злата Живакович-Керже** (Хърватски институт за история), **Миленко Брекало** (Институт за социални изследвания „Иво Пилар“ в Осиек), **Марияна Стамова** (ИБЦТ–БАН), **Тихана Луetic** (Институт за исторически и обществени науки, ХАНИ) извършиха както обзор, така и съпоставителен анализ на поместените в медиите материали с българска и хърватска проблематика.

Темата за мястото на България в хърватската литература, историография и наука за подобаващо място и в докладите на **Наум Кайчев** (СУ „Св. Климент Охридски“), който изнесе неизследвани досега факти за приема на сборника „Български народни песни“ на братя Миладинови в

хърватското общество (втората половина на XIX в.), на **Мирко Чурич** (Матица Хърватска, Джаково) „Прагматични аспекти на посвещението в сборника на братя Миладинови“ и **Йосипа Драгичевич** (Министерство на науката и образованието на Република Хърватия) „България в хърватските литературни текстове от XIX век“.

Пъстрата амалгама, в която се оглеждат наративите за историческата, социо-културната и ценностната принадлежност на българския и хърватския народ, бе обект на специално внимание и в проучванията на **Мария Бенич Пенана** (Икономически факултет на Университета в Дубровник) и **Звездана Пенана Брекало** (Факултет по педагогически науки на университета „Й. Й. Щросмайер“ в Осиек), посветили изследването си на хърватско-българските отношения в творчеството на Фран Сречко Гундрум Ориовчанин, а също така в докладите на **Вйекослава Юрдана** (Факултет по педагогически науки при Университета „Юрай Добрила“ в Пула) „Последното цвете от нашата кръв поникна на българска земя: Владимир Назор и неговата племенница от България“, на **Желко Дугац** (Институт по философия на науката, ХАНИ) и **Бранка Гърбавац** (Институт за исторически и обществени науки, ХАНИ) „Реконструкция на сътрудничеството на д-р Андийа Щампар с колегите му от България според дневника и писмата му“. Интердисциплинарното разглеждане на значими личности и феномени в историята на двата народа в процеса на взаимното им опознаване, намери задълбочена интерпретация в представения доклад на **Александра Миланова** (ИБЦТ-БАН) „Българо-хърватски диалози в музиката от първата половина на XX век: симфониите на Никола Атанасов и Дора Пеячевич“. Особен интерес предизвика и изследването на

Ина Христова (Факултет по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“), насочено към сравнителното разглеждане на две от представителните творби на българския и хърватския литературен модернизъм от първите десетилетия на XX в. – „Песен на песента ми“ на Пейо Яворов и „Песен на песните“ на Янко Полич Камов. Контекстуализирането на анализа бе насочено към открояването на първото десетилетие на XX в. като време на специфична и противоречива културна и духовна атмосфера, изискващо преосмисляне на парадигматичните образи на жената, любовта, песента, поета, на фигурите на преображението, разединението, страданието и бунта.

Паралелно със заседанията в Тържествената зала „Проф. Марин Дринов“ на БАН, се провеждаше и панел в зала „Академик Иван Евстратиев Гешов“ на БАН, който допринесе допълнително за осветляване на неподозирани аспекти от присъствието на българи и хървати в сложна преплетените истории на Балканите, от трансфера на идеи, религиозни светци и култове в един широк хронологически диапазон. Докладите на **Тодор Чобанов** (ИБЦТ-БАН) и **Светослав Стамов** (ИБЦТ-БАН) „Исторически, археологически и геномни наблюдения към въпроса за началото на хърватското присъствие на Балканите“, **Калин Йорданов** (ИБЦТ-БАН) „Дублиращите се реликви на Адриатика: случаите с мощите на Св. пророк Симеон Богоприемец и на Св. вмчца Евфимия Всехвална“, **Зринка Новак** (Отделение за исторически науки при Института за исторически и обществени науки, ХАНИ) „От Босна през България до Трансилвания: за култа към Пресвета Богородица Мария Чипровска и неговото разпространение чрез францисканските мисионери в България, произхождащи от францисканската провинция Босна

Сребърна през XIV – XVIII век“ и на **Сузана Симон** (Институт за исторически и обществени науки, ХАНИ) и **Горан Будеч** (Отделение за исторически науки, ХАНИ) „Фружин, син на Шишман, между Липова и Дубровник“ провокираха аудиторията с разчитането на познати и непознати досега исторически факти, материали и документи, значими както за отделните народи, така и за реконструирането на цялостната ни югоизточноевропейска идентичност. Своите нови научни открития и анализи бе подготвила да поднесе и **Лилия Илиева** (ЮЗУ „Неофит Рилски“) в изследването си „Език и правопис на Петър Богдан Бакшич в неговата неизследвана втора книга „Vlagoskroviscte nebesko Marie Divicze Mayke Voxue“, Рим, 1643 г.“

Особен дял в изясняването на многопластовия образ на българо-хърватските отношения от периода на Ранното и Късното Средновековие и времето на Дубровнишката република заеха и проучванията на **Виниций Б. Лупис** (Институт за социални изследвания „Иво Пилар“, Дубровник) „Ролята на дубровничани в създаването на българското гражданско общество през Късното Средновековие и ранното Ново време“, на Владислав Иванов (ИБЦТ–БАН) „България през XIV век в хрониката на Юний Рестич (1669/1671 – 6. IX. 1735)“, на **Елена Костова** (Институт за исторически изследвания – БАН) „Един непубликуван извор за българо-дубровнишките връзки през XV век“, на **Пенка Данова** (Институт за исторически изследвания – БАН) „Българско минало и съвременност в „Подробен свод на дубровнишките анали“ на Яков Лукаревич (1605 г.)“ и на **Симеон Симеонов** (ИБЦТ–БАН) „Адриатика и Черноморието в дневниците на Франсиско де Миранда“.

Заседанията през втория ден на конференцията продължиха в Института за

балканистика с Център по тракология и бяха фокусирани около неизвестни или недобре осветлени досега моменти от научните, културните и политическите връзки между двата народа от края на XIX в. до нашето съвремие. Отношението към славянството и идеята за южнославянско единение бяха в основата на изследванията на **Кирил Илиев** (ИБЦТ–БАН) „Славянският събор в Прага през 1908 г. и проблемите на южнославянските народи“ и на **Игор Деспот** „Никола Пашич в мемоарите на Иван Мештрович, Христофор Хесапчиев и Джордже Караджорджевич“. **Евлоги Станчев** (ИБЦТ–БАН) направи интересен съпоставителен анализ за присъствието на Босна и местните мюсюлмани в хърватската романтична историография (XVII–XIX в.).

Отделен сегмент в оформилия се сложен паноптикум от диалози за другостта представляваха изследванията, посветени на отражението на българи и хървати в пътеписното им творчество. **Ивайло Начев** (ИБЦТ–БАН) „Иван Шишманов за Хърватия и хърватите. Личните впечатления от едно пътуване“, **Сузана Лечек** (Хърватски институт за история), **Ивица Шуте** (Факултет по философия, Загребски университет) „От София до Черно море. Образът на България в пътеписния репортаж на загребския журналист Анте Ройнич през 1940 г.“ и **Антоанета Балчева** (ИБЦТ–БАН) „Хърватските земи в творбите на три български интелектуалки (Олга Чавова, Богдана Дочева и Вера Плочева)“ поставиха наблюденията си в контекста на различни културноисторически, социално-политически, религиозни и етнически модели, характерни за края на XIX и първата половина на XX век.

Върху отделни аспекти от възприемането на българското изкуство сред хърватите бе насочен докладът на **Диана Гласнова**

(Хърватско-българско дружество в Загреб), която интерпретира картината на Никола Машич „Розобер в България“, спечелила митична слава с историята около действителността и легендите за нейното създаване, рецепция и разпространение в обществото. Приносен за изясняването на изградените модели при възприемането на съвременната българска лирика в Хърватия бе докладът на **Елена Дараданова** (СУ „Св. Климент Охридски“), анализиращ антологията „Na posljednem katu neba“ (2022) в унисон с установените рецепционни практики и подходи при представянето на нашата поезия. Не по-малък интерес предизвика и сравнителното изследване на **Людмила Миндова** (ИБЦТ-БАН) върху темите за тоталитарното зло и политическото насилие по време на комунистическия режим през очите на трима емблематични автори от българското и хърватското литературно пространство – писателите Атанас Липчев, Раде Панич и Миховил Хорват. Създадени от тях характерни образи и тематични комплекси бяха интерпретирани като неизбежна част от един художествен свят, предопределен от естетиката на страданието и съпротивата.

Последният тематичен блок от двудневната конференция обхващаше доклади, посветени на динамиката и характера на взаимните отношения на българи и хървати непосредствено след обявяването на Хърватия за бановина през 1939 г. и последвалия етап, когато Загреб и София стават съюзници от 1941 до 1945 г., което закономерно довежда и до нарастване на интензитета в политическите, дипломатическите, културните и научните връзки. Нови, неизследвани досега библиографски и архивни материали, бяха разгледани в докладите на **Николай Кочанков** (Национален исторически музей, София) „Хърватският национален

въпрос (1939–1941): анализи и прогнози на българската дипломация“, на **Марко Колич** (Медицински факултет, Загребски университет) „Българските студенти от Медицинския факултет в Загреб от 1941 до 1945 г.“, на **Ирина Огнянова** (ИБЦТ-БАН) „Хърватската визия за бъдещето на Югославия (1942–1947 г.)“ и на **Спас Ташев** (Институт за изследване на населението и човека – БАН) „Дейността на Иван Михайлов и ръководството на МПО в подкрепа на архиепископ Степинац“. Историческата проекция на традиционно добронамерените и близки контакти между двата народа в нашата съвременност бе обект на проучване в доклада на **Димитър Добрев** (ИБЦТ-БАН) „Хърватия и инициативата *Три морета*“.

В рамките на научния форум беше открита и изложбата „Хървати и българи през вековете. Културна дипломация и междуакадемично сътрудничество/ Hrvati i Bugari kroz stoljeća. Kulturna diplomacija i međuakademska suradnja“, изготвена от екип на ИБЦТ-БАН в изпълнение на проект „Културната дипломация на Балканите през XX и XXI век: постижения, проблеми, предизвикателства за бъдещето“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“. Тя бе представена в партньорство с Държавния културен институт към Министъра на външните работи на Република България, Посолството на Република Хърватия и Хърватската академия на науките и изкуствата. Впоследствие, на 19 юли, тя бе експонирана и в Министерството на външните работи по повод на 145-та годишнина от утвърждаването на Деня на дипломатическата служба.

Проведената в София научна конференция бе едновременно заявка и предизвикателство за преосмислянето на важни аспекти от българо-хърватския диалог в огледалото на историческата, философ-

ската, културната, литературната и политическата семантика на Югоизточноевропейския регион. Надяваме се, материалите от конференцията, кои-то предстоят да

бъдат публикувани в специализирано академично издание, да намерят своето заслужено място в съвременната българистика и хърватистика.

БЪЛГАРСКИЯТ СЕВЕРОЗАПАД В НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ И ХУДОЖЕСТВЕНАТА ЛИТЕРАТУРА

Людмила Миндова

Институт за балканистика с Център по тракология, Българска академия на науките

BULGARIAN NORTHWEST IN SCIENTIFIC RESEARCH AND IN FICTION

Liudmila Mindova

Institute of Balkan Studies & Center of Thracology, Bulgarian Academy of Sciences

На 25 юни 2024 г. в сградата на Регионалния исторически музей в Монтана се проведе поредната конференция за Българския Северозапад, организирана под научното ръководство на Филиала на Института за балканистика с Център по тракология при БАН в Монтана. Темата на тазгодишния форум бе „Българският Северозапад в научните изследвания и художествената литература“, а в него се включиха както някои от традиционните участници, така и други изследователи и творци, свързани със Северозапада или проявяващи интерес към неговата история и култура.

Силното академично присъствие в първото заседание припомни високия научен принос на северозападния интелектуален елит към фонда на българската наука. Заседанието беше открито от организатора на конференцията и председател на Научния съвет на ИБЦТ–БАН чл.-кор. проф. дин Александър Костов, който представи сборника от миналогодишния форум на тема „Българският Северозапад: просве-

та и култура“. След него **акад. Ячко Иванов** изнесе доклад за присъствието на Българския Северозапад в българската и световната наука – тема, приносна и подробно проучвана от него през годините. **Акад. Иван Загорчев** говори за мястото на Северозапада на геоложката карта на България, а **чл.-кор. дн Иван Илиев, проф. д-р Емил Галев** и **гл. ас. д-р Мария Гуркова (ЛГУ)** представиха научна разработка на тема „Състояние и перспективи на селищните паркове в Северозападна България“.

Второто заседание беше открито със словото на **акад. Владимир Зарев**, който говори за въстанието в северозападните български земи от 1850 г., което има важен принос в развоя на българския възрожденски и революционен дух като предходник на Априлското въстание, но както и редица други събития и личности е слабо отразено в българската историческа памет. Тъкмо дарът на живото слово на Владимир Зарев показва отново смисъла на художествената литература като посредник